

خطر وفرصة كردستان

الكرد فى الحرب
الأمريكية الاسرائيلية والايرائية

بروفسور د. عثمان علي

کارهسات و دہرفہت: کوردانی ہہریم لہ شہری ٹہمریکا-ئیران

توئینہوہی سہنتہری تاسک لہ لایہن پ. د. عوسمان عہلی

پیشہ کی

ٹہم توئینہوہی شیکاریہہ کی بوہ لہسہنگاندنی کاریگہری شہری ٹہمریکا و ئیران لہسہر کورد، بہ تایبہتی لہ ہہریمی کوردستان و رۆژہہلاتی کوردستان. ٹامانج بریتیہہ لہ دیاریکردنی دہرفہت و مہترسیہہ کان و دارشتنی ستراتژیہہ کی ریالیستی. شہری ٹہمریکا و ئیران نوینہرایہتی یہ کییک لہ مہترسیدارترین ساتہکانی میژووی مؤڈیرن بو کوردانی ئیران دہکات، لہ ہہمان کاتدا دہرفہتی سیاسی بی وینہش دروست دہکات. دہرئہنجامہ کہ بہندہ بہو ستراتژیہہی کہ بزووتنہوہ کوردیہہ کان دہیگرنہبہر.

واقعیترین دہرئہنجام ہہ لہبژاردنیکی سادہ نیہہ لہ نیوان جینوساید و ئوتونومی، بہ لکو تیکہ لہیہ کی ئالۆزہ لہ ہہردوو مہترسی و دہرفہتہ کان. پیویستہ ٹہ کتہرہ سیاسیہکانی کورد ستراتژیٹیک بگرنہبہر کہ لہسہر بنہمای ریالیزی سیاسی و یہ کریزی و گہشہپیدانی دامہزراوہی درئخایہن بیت.

ٹہ گہر بزووتنہوہ کوردیہہ کان لہ دوورکہوتنہوہ لہ پارچہبوون و وابہستہی سہرکہوتوو بن، قہیرانہ کہ دہتوانیت پیگہی سیاسی کوردہکانی ئیران بگورپت. ٹہ گہر شکستیان ہینا، ہہمان شہر

دەتوانیٲ ببٲتە ھۆی یەکیک لە سەختترین قوئاغەکانی
سەرکوٲکردن لە میژووی مۆدیرنیاندا.

شیکاری

شەری ئەمریکا و ئێران ژینگە یەکی نوێی جیۆپۆلەتیکی دروست
دەکات کە کورد تییدا ناتوانیٲ بٲلایەنیکی تەواو بیٲ. کاریگەر ییە کان
لە سٲ بواردا دەردە کەون: ئەمنی، سیاسی و ئابووری. 1) **بواری**
ئەمنی: کورد دەبیٲ بەرگرتی ناوځۆپی بە ھێز بکات و لە بەکارھێنانی
خاکی وەک مە ییدانی شەھەر ریگرتی بکات.
2) **بواری سیاسی**: پە یوھندییە دیپلۆماسییە کان لە گەل ئەمریکا و
بەغدا گرنگرتین ئامرازن بۆ پاراستنی بریاردانی سەربەخۆ. 3) **بواری**
ئابووری: ھەناردە کردنی نەوت و وەبەرھێنان دەتوانیٲ لە ژیر
کاریگەر یی شەھردا بیٲ.

سیناریۆکان

1. بەردەوامبوونی دەسەلاتی ئێران: ئەمە بە مانای سەرکوٲ
توندی کورد دەبیٲ.
2. فراوانبوونی شەھر: ناوچە کوردییە کان دەبنە مەیدانی شەھر.
3. لاوازبوونی دەولەت: دەرفەتی ئۆتۆنۆمی دروست دەبیٲ.
4. پشٲگۆیخستنی کورد: دووبارە کردنەوھ ی ھەلە ی میژووی.

ھەریم و ئەمریکا

کاربگهري لاهه کي

ئه مريکا - و تره مپ وه ک فه رمانده ي گشتي - کۆنترۆلّي هاوکارييه ئه منيبه کان، مه شقکردن، چه ک و هاوبه شکردني هه والگري له گه ل هيزه کورديبه کان (به تايبه ت پيشمه رگه و يه که کاني عيراقى هاوپه يمانان). واشنتۆن ميوانداري يه کيک له گه وره ترين کونسولخانه کاني جيهان ده کات له هه ولير، ئه مه ش جه خت له سه ر په يوه ندييه ديپلۆماسي و ئه منيبه کاني قوول ده کاته وه.

چۆن کاربگهري له سه ر حکومه تي هه ريم هه يه

به رده وام يان فراوانکردني پشتگيري ئه مني (پاهينان، ئامير، رووپۆشي هه وا) بۆ حکومه تي هه ريم سه رنجراکيشه چونکه تواناکاني به رگري به رز ده کاته وه. به پيچه وانه وه، هه ره شه کان بۆ سنووردارکردن يان مه رجدارکردني هاوکارييه کان ده توانن فشار بخه نه سه ر هه ولير بۆ ئه وه ي له گه ل په سه نکردني ئه مريکا بۆ بيلايه ني يان هاوکاري هاوته ريب بڻت.

ئه مه ش کاربگه ريبه کي به رجه سه ته ي ئه مريکا له سه ر پلاندا نان و هه لۆيستي ئه مني کورد دروست ده کات.

٢. فشاري سياسي و به شداري ديپلۆماسي

ده وترتت تره مپ راسته وخۆ په يوه ندي به سه رکرده کاني کورده وه کردووه سه بابه ت به و مملانييه، له وانه باسکردني رۆلّي ئه گه ري

ئەوان يان داواى لىكردن هاوكارى لايەنەكانى ھەلمەتى ئەمريكا و ئىران بىكەن. حكومەتى ھەرىم رووبەرۋى ئامازھى دىپلۆماسى لە واشىنتۆنەو دەبىتەو، كە دەتوانىت پال بە برىارى تايبەتەو بەنىت تەنانەت بەبى ھىزى سەخت.

ئەمريكا لە مېژوودا پشتگىرى لە دەستراگەيشتن بە وزە و پەيوەندىيە ئابوورىيەكان كەردووە كە حكومەتى ھەرىم بەشدارن — لەوانەش رىكخستەنەكانى ھەناردەكردنى نەوت و بەشدارىكردنى كۆمپانىا ئەمريكىيەكان لە پرۆژەكانى وزەى كوردىدا. پشتگىرى ئەمريكا بۆ بۆرى و وەبەرھىنان و بازىرگانى ھاندانىكى ئابوورى پىشكەش دەكات. ھەرەشەكانى سنوورداركردنى وەبەرھىنانى ئەمريكا يان پشتگىرى دىپلۆماسى دەتوانىت كاريگەرى لەسەر حىساباتى ئابوورى حكومەتى ھەرىم ھەبىت، بەتايبەتى لە ناوچەيەكى كاريگەرى شەردا.

ئەم كاريگەرىيە ئابوورىيە دەتوانىت لەو شوپىنانەدا قايلىكەر بىت كە كاريگەرى سەربازى يان دىپلۆماسى سەخت سنووردارە.

كورد لە ھەرىمى كوردستان دەتوانىت داواى چ گەرەنتىيە ك بكات؟

بە لەبەرچاوغرتنى باروودۆخى ئىستا سەبارەت بە شەرى نىوان ئەمريكا و ئىران، كورد لە ھەرىمى كوردستان دەتوانىت داواى كۆمەللىك گەرەنتى بكات بۆ پاراستنى ئاسايش و سەقامگىرى خۆى، لەبەرچاوغرتنى ھەلوئىستى ھەستىارىيان لە نىوان دوو زلھىزدا. ئەم

گهرهنتییانه دهی له گهل ئه مریکا و حکومهتی عیراق و ئه کته ره ناوچه ییه کانی وه ک تورکیا و ئیران گفتوگو بکرین.

۱. گهرهنتی ئاسایش

- به کارنه هیئانی ههریم وه ک پلاتفۆرمی هیرشبه رانه : دنیابوون له وهی خاکی کورد وه ک مۆلگه یه ک بو ههر هیرشیک بو سهر ئیران یان ولاتیکی دراوسی به کارناهیتریت.
- گهرهنتی بهرگری ئاسمانی : داواکردنی سیسته می چاودیتری و ئاگادارکردنه وهی پیشوه خته، و ئه گهری سیسته می بهرگری مووشه کی بو پاراستنی شاره گرنه گه کان.
- پاراستنی سنووره کان : به هیزکردنی هاوکاری له گهل به غدا و ئه مریکا بو پاراستنی سنووره کان له ههر دهسته ردا نیکی میلیشیاکانی سهر به ئیران.

۲. گهرهنتی سیاسی و دیپلۆماسی

- پابه ندبوونی ئه مریکا بو ئه وهی راسته وخۆ فشار نه کاته سهر ناوچه که بو به شداریکردن له شه ره که دا.
- دووپاتکردنه وهی رۆئی حکومه تی فیدرالی عیراق وه ک ناوبژیوانیک، به مهش ئه گهری ئه وهی کورد بکریته ئامانج له لایه ن ئیرانه وه که مده بیته وه.

- ميكانيزمىك بۇ دانوستان له گه‌ل لايه‌نه ناوچه‌ييه كان (ئىران و توركييا) بۇ پاراستنى ناوچه كه له ئۆپه‌راسيؤنى سه‌ربازى يان تۆله‌سه‌ندنه‌وه.

۳. گه‌ره‌نتى ئابوورى

- پاراستنى هه‌نارده‌كردنى نه‌وت له رېگه‌ى رېپه‌وى پارىزراوه‌وه (بۇ نموننه له رېگه‌ى توركيياوه) به گه‌ره‌نتى ئەمريكا و عىراق.
- ئاسانكارى بۇ وه‌به‌ره‌ينان و پالپشتى دارايى له لايه‌ن ئەمريكا يان دامه‌زراوه نيوده‌وله‌تتبه‌كان بۇ دووركه‌وتنه‌وه له قه‌يرانى ئابوورى.
- لىخۆش‌بوونى كاتى ئابوورى يان هاوكارى له ئەگه‌رى كاريگه‌رى گه‌مارؤ يان په‌ككه‌وتنى رېپه‌وى بازارگانى.

۴. گه‌ره‌نتى مروپى و كۆمه‌لايه‌تى

- پلانى وه‌لامدانه‌وه‌ى خىرا بۇ په‌نابه‌ران يان ئەوانه‌ى زيانيان به‌ركه‌وتوه، به پشتيوانى ئەمريكا و نيوده‌وله‌تى.
- به‌رنامه‌كانى پاراستن بۇ گروه لاوازه‌كان (نه‌خۆش، به‌سالچوان) له گه‌ل پشتيوانى پزىشكى و خوراك.
- ميكانيزمى چاودىرى سه‌ربه‌خۆ بۇ دئنيابوون له‌وه‌ى مافى مه‌ده‌نى له كاتى شه‌ردا پىشپىل نه‌كرىت.

۵. گه‌ره‌نتى ياسايى و سياسى درىژخايه‌ن

- میکانیزی به‌سینه‌وهی نیوان به‌غدا و کورد و ئەمریکا بو ئەوهی ناوچه که وه ک ئامرازیکی گوشاری سه‌ربازی به‌کارنه‌هینریت.
- گهرهنتی ئەوه ده‌کات که سه‌رکرده ناو‌خۆبیه‌کان یان هیزه کوردبیه‌کان ئە گهر ره‌تیبکه‌نه‌وه به‌شداری له‌ دوژمنایه‌تیدا بکه‌ن، نه‌کرینه ئامانج.
- به‌هیزکردنی هاوبه‌شی له‌ گه‌ل کۆمه‌لگه‌ی نیوده‌وله‌تی بو پاراستنی سیاسی و دیپلۆماسی ناوچه‌که.

چۆن ده‌توانریت شه‌ری ئێران و ئەمریکا به‌کاربه‌هینریت بو وه‌رگرته‌وه‌ی ناوچه‌کانی ماده‌ی ۱۴۰؟

ئهمه‌ پرسیاریکی زۆر هه‌ستیاره‌، پبویستی به‌ ریبازیکی ریبالیستی و دیپلۆماسی هه‌یه‌ له‌ گه‌ل تیگه‌یشتن له‌ چوارچۆیه‌ی یاسایی و ده‌ستووری عێراق.

۱. زه‌مینه‌ی یاسایی ماده‌ی ۱۴۰

له‌ ماده‌ی ۱۴۰ ی ده‌ستووری عێراقدا هاتووه‌، ناوچه‌ جیناکۆکه‌کان (که‌رکوک و به‌شیک له‌ سه‌لاحه‌دین و ئەنبار) بو‌ دیاریکردنی چاره‌نووس له‌ سه‌ر بنه‌مای ریفراوندۆمی جه‌ماوه‌ری که‌وتوونه‌ته‌ ژیر رپوشوینی وردبینی. به‌هۆی فشاره‌ سیاسی و ناوچه‌ببیه‌کان به‌تایبه‌تی ئێران، حکومه‌تی فیدرالی نه‌یتوانیوه‌ به‌ته‌واوی جیبه‌جیبی بکات.

۲. ئىستىغلا لىكردنى شەر بە شىۋەى دىپلۇماسى

فشارخستنه سەر بە غدا : شەرەكە بە غدا لە گرژى و ئالۆزىدا خستوو، ئەمەش دەرفەت بە كورد دەدات فشار بخەنە سەر حكومەتى فیدرالى بۆ جىبە جىكردنى مادەى ۱۴۰ وەك مەرجىك بۆ هاوكارىيە ئەمنى و ئابوورىيە كان.

باشترکردنى پەيوەندىيە نىۋدەولەتییە كان : حكومەتى هەریم دەتوانىت شەرەكە بۆ فراوانکردنى پالپشتى نىۋدەولەتى (نەتەوہ یە كگرتووہ كان، یە كىتى ئەوروپا، ئەمريكا) بە كاربەھىنىت، بەو پىيەى جىبە جىكردنى مادەى ۱۴۰ سە قامگىرى عىراق بە ھىز دەكات و گرژىيە سنوورىيە كان لە گەل ئىران كەمدە كاتەوہ.

هاوكارى توركىا و كورد چۆن خزمەت بە بەرژەوہندىيە كانى ھەردوولا دەكات؟

سەر كرده كانى كورد و توركىا دەتوانن لەبرى مەملانىي خويىناوى دەرفەتە كانى ئىستا بگۆرن بۆ شانسى. هاوكارى. پىويستە ئەم خالانە بخرىنەروو:

۱. حكومەتى توركىا پرۆسەى ئاشتى لە گەل پەكەكە خىراتر بكات و بە ناوى خوى ناوى ببات "پرۆسەى ئاشتى".
۲. سىستىمى "قىوم" لە باكورى كوردستان ھەلبوہ شىنرئەتەوہ.
۳. عەبدوئلا ئۆجالان ئازاد بكرىت و پىگەى تايبەتى پىبدرىت بۆ كاريگەرى لەسەر پرۆسەى ئاشتى.

٤. لیژنه‌ی په‌رله‌مانی تورکیا پرۆژه یاسایه‌ک سه‌باره‌ت به مافه کولتوورییه‌کان پیشکەش بکات، له‌وانه‌ش په‌روه‌رده به زمانی کوردی.

٥. جه‌نه‌رال مه‌زلوم عه‌بدی بانگه‌یشتی تورکیا بکریت بو گفتوگوکردن له‌سه‌ر په‌یوه‌ندی باش له‌گه‌ل رۆژافا.

٦. تورکیا نفووزی خۆی له‌هه‌ریمی کوردستان به‌هیتر بکات به ریکه‌ستی تایبەت که‌گه‌رەنتی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی تورکمان له‌که‌رکوک بکات.

ئه‌گه‌ر تورکیا ئه‌و پیشنیازانه‌ جیبه‌جی نه‌کات، هه‌موو هیزه کوردییه‌کان ئاماده‌ ده‌بن بو‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل ئیسرائیل.

ئه‌وه‌ی که‌ هیلی کاریگه‌ری تره‌مپ سنووردار ده‌کات

خۆسه‌ری حکومه‌تی هه‌ریم و سه‌روه‌ری عێراق : حکومه‌تی هه‌ریم به‌شیکه‌ له‌ کۆماری عێراق و بریاره‌ ئه‌منییه‌کان په‌یوه‌ستن به‌ به‌غداوه‌. واشنتۆن ناتوانیت به‌ ساده‌ی فه‌رمان به‌ حکومه‌تی هه‌ریم بکات.

په‌سه‌ندکردنی بیلایه‌نی : حکومه‌تی هه‌ریم به‌ ئاشکرا رایگه‌یاندوووه‌ ده‌یه‌ویت بیلایه‌ن بمینیته‌وه‌. فشاره‌کانی ئه‌مریکا په‌نگه‌ رووبه‌رووی به‌رخۆدانی ناوخوا‌یی ببنه‌وه‌.

بىمتمانەيى مېژوويى : زۆرىك لە ئەكتەرە كوردەكان بەھۆى
گۆرانكارىيەكانى رابردووى سىياسەتى ئەمىرىكا بەرامبەر بە ھېزە
كوردىيەكان ئاگادارى مەبەستەكانى ئەمىرىكان.

شەرى بەردەوامى نىوان ئەمىرىكا و ئىران دۆخى سىياسى كەمىنەكانى
ناو ئىران و بەتايبەت كوردەكانى گۆرپوھ. رۆژئاواى ئىران بووھتە
يەككى لە ناوچە ھەرە بۆردومانكراوھكانى ئەو ولاتە و گرووپە
كوردىيەكانى ئۆپۆزسىيۆن بە ئاشكرا باس لەوھ دەكەن كە ئايا
بەشدارى شەرەكە بكەن يان نا.

ئەم بابەتە سى پرسيارى ناوھندى دەخاتە بەر لىكۆلېنەوھ:

- ئايا شەر دەتوانىت بېتتە ھۆى جىنۆسايد يان ئۆتۆنۆمى بۆ
كوردانى ئىران؟
- چ ستراتىژىك باشتىن چانسى. مانەوھ و سەركەوتنى سىياسى
درىژخايەن بە كورد دەبەخشىت؟

اھەلۆىستى ستراتىژى ئەمرۆى كوردانى ئىران

كوردستانى ئىران ھەمىشە لە رووى سىياسىيەوھ ھەستىار بووھ،
بەلام شەرى ئىستا گۆرپوھ بۆ ھىلى بەرھى ستراتىژى.

بەپى راپۆرتەكان، ھەلمەتى ئاسمانى لە ناوھۆى ئىران بە شىوھىەكى
زۆر لە ناوچە كوردنشىنەكان چر بووھتەوھ. لە ھەمان كاتدا گرووپە

كوردىيە كانى ئۆپۆزسىيۇن رايانگە ياندوۋە، ئەگەر ئەمىرىكا پالپشتى سەربازى بىكەت، ئامادەى كۆنترۆل كىردنە ۋەى شارە كوردىيە كانن.

ئەمەش دۆخىكى زۆر مەترسىدار دروست دەكەت:

- ئەمىرىكا ناۋچە كوردنشىنە كان ۋەك ئەگەرى "بەرەى دوۋەم" دەبىنەت.
- ئىران ناۋچە كوردنشىنە كان ۋەك مەترسىيە كى ناۋخۆپى دەبىنەت.
- گروۋپە سىياسىيە كوردىيە كان ئەو شەرە بە دەرفەتەىكى ئەگەرى دەبىنن.

II. سىنارىيۇ جىۋپۆلەتەىكى بۆ كوردانى ئىران

سىنارىيۇ يەكەم: ئىران لە شەر رزگارى دەبەت بەلام زىاتر دەسەلاتدار دەبەت

تەنەت ئەگەر شەر ئىران لاواز بىكەت، دەۋلەت ھىشتا ھىزى ئاسايشى- ناۋخۆى بەھىزى ھەيە. رۆژئاۋاى ئىران پىشتەر مىلەتارىزە كراۋە. ئەگەر ئىران رزگارى بىت، چالاكى سىياسى كورد ۋەك خىنەت سەىر دەكرىت و روۋبەرۋوى سەركوتى توند دەبنەۋە.

سىنارىيۇ دوۋەم: شەر فراۋان دەبەت و ناۋچە كوردنشىنە كان دەبنە مەيدانى شەر

ئەگەر چە كدارانى كورد بچنە ناو شەپە كهوه، شارە كوردنشینه كان دەبنە ناوچەى شەپ و ئیران لە ناوڤۆى كوردستانی عیراقیش تۆلە دەكاتەوه. مەدەنییه كان لە نیواندا گیریان دەخوات.

سیناریۆى سییه م: دارمانى بەشیکى كۆنترۆلى ئیران لە رۆژئاوا

ئەمە ئەو سیناریۆیهیه كه گرووپه كوردیهه كان هیواى پیدهخوازن. ئەگەر حكومهت كۆنترۆلى لە دەست بدات، پارته كوردیهه كان دەتوانن ئیدارهى خۆجیى دروست بكەن و فۆرمیک لە ئۆتۆنۆمى سەرھەلبدات، هاوشیوهى عیراق (۱۹۹۱) و سوریا (۲۰۱۲).

سیناریۆى چوارەم: گرووپه كوردیهه كان هاوكارى ئەمریکا دەكەن بەلام دواتر وازى لیدەهینرین

سەركرده كورده كان ئامادهن بەشدارى بكەن بەلام تەنها ئەگەر گەرەنتى وەر بگرن. ئەگەر بى گەرەنتى درێژخایهه بچنە ناو شەپە كهوه و شەپ لەناكو كۆتایى بێت، رووبەرووى تۆلەسەندنهوهى بەرفراوان دەبنهوه.

III. مەترسى جینۆساید: تا چەند راستەقینه؟

پێویسته وشەى جینۆساید بە وریاییهوه بە کاربەهینریت. هەندیک بارودۆخ مەترسییه كه بەرز دەكەنهوه.

۱. کاتیک که مینه‌یه ک وه ک "هاوپه‌یمانی بیانی" سه‌یر ده‌کریت

ئه‌گه‌ر گرووپه کوردییه کان به ئاشکرا هاوکرا ئه‌میریکا بکه‌ن، ئی‌ران ده‌توانیت هاوولاتیانی مه‌ده‌نی کورد وه ک هاوکرا نیشان بدات. مه‌ترسی جینۆساید کاتیک زیاتر ده‌بیت که ده‌وله‌ت له شه‌ردایه، که مینه که وه ک بیوه‌فا سه‌یر ده‌کریت، و دانیش‌توانه که له رووی جوگرافییه وه چربوونه‌ته‌وه. کورده‌کانی ئی‌ران هر سی مه‌رحه که جیبه‌جی ده‌که‌ن.

۲. کاتیک شه‌ر پارێزگاری نیوده‌وله‌تی لاده‌بات

زله‌یزه بیانییه کان سیاسه‌ت له‌ناکاو ده‌گۆرن و ته‌نها له به‌رژه‌وه‌ندی خۆیاندا مامه‌له ده‌که‌ن. کاتیک پشتیوانی نه‌ما، که مینه زیاتر لاوازتر ده‌بیت، چونکه ده‌وله‌ت وه ک "گرووپه خیانه‌تکار" ده‌بیینیت.

۳. به‌که‌م سه‌یرکردنی ده‌وله‌ت

کاتیک حکومه‌تیک بریاریدا که مینه‌یه ک دوژمنی ناوخۆییه له کاتی جه‌نگدا، سه‌رکو‌تکردن ده‌توانیت زۆر به خێراپی په‌ره بسینیت: ده‌ستگیرکردن، دیپۆرتکردن، پاشان کوشتنی به‌کو‌مه‌ل.

۴. مامه‌له‌کردن به‌دابه‌شکراوی سیاسی

له‌هه‌موو حاله‌ته‌کانی جینۆسایددا، بزووتنه‌وه سیاسیه‌یه که مینه کان دابه‌ش بوون و سه‌رکرده‌کان له‌سه‌ر ستراتیژی ناکوک

بوون. که مینه یه کی دابه شکر او ناتوانیت دانوستان بکات، به رگری له
خوی بکات، یان مه دهنیه کان ئاگادار بکاته وه.

۵. هاوپه یمانی له گه ل دوژمنی بیانی

کاتیک ده ولت پی وایه که مینه یه ک یارمه تی دوژمنی کی بیانی
ده دات، سه رکوتکردن ئاسانتر ده بیت بو پاساودانی بو دانیشتوانی
زۆرینه.

چون که مینه کان ده توان خویان له م هه لانه به دوور بگرن

۱. پشت به به ئینه کان مه به ستن: وا مه زانن ده ستیوه ردانی دهره کی
رووبدات. خوت بو خراپترین سیناریو ئاماده بکه. کورد له عیراق له
دوای ۱۹۹۱ یه کسه ر سه ربه خوی رانه گه یاند، به لکو سه ره تا
دامه زراوه ی ئوتونۆمیان بنیاتنا.

۲. ئه وله ویه تدان به مانه وه له پیش ته ماحی سیاسی: که مینه
سه رکه وتوووه کان پاراستنی دانیشتوووان و بنیاتنانی دامه زراوه
ناوخوییه کان له پیشینه داده نین، پاشان ورده ورده سه ربه خوی
به ده ست ده هینن.

۳. دروستکردنی یه کریزی له ده وری که مترین به رنامه ی سیاسی:
گرووپه جیاوازه کان له سه ریه ک ئامانجی که مترین ریککه وتن
(ئوتونۆمی، فیدرالیزم، مافی کولتووری) یه کبگرن. ئه مه ش ده ولت
له دابه شکردنی که مینه بیه یز ده کات.

۱۷. گه وره ترين مه ترسی و ده رفه ت بو کورد

مه ترسی یه که م: دووباره بوونه وهی هه لهی ۱۹۷۵

رینککه وتنی جه زائیر وانه یه کی گرنگی میژووی کورده. ئه گهر گرووپه کوردیه کان دیسانه وه به ته واوی پشت به زله یزه بیانیه کان ببهستن و گریمان پشتگیری بو هه میشه به رده وام ده بیت، هه مان کاره سات دووباره ده بیته وه.

مه ترسی دووه م: شهر و ناوزه دکردنی کورد وه ک دوژمنی ناوخۆی

مه ترسیدارترین سیناریۆ ئه وه یه: شهر ده ست پیده کات، گرووپه کوردیه کان وه ک هاوکاری ئه مریکا سه یر ده کرین، ئیران ناوچه کوردیه کان به "دوژمنی ناوخۆی" ناوزه ده کات — ئه مه رینک ئه و دۆخه یه که له میژوودا بووه ته هۆی سه رکوتکردنی جه ماوه ری.

ده رفه ت: قه یرانی ده وله ت ده رفه تی ئۆتۆنۆمی

میژوو نیشان ده دات که ئۆتۆنۆمی کورد زۆرجار له کاتی قه یرانه کانی ده وله تدا ده رده که ویت. ئه گهر بزووتنه وه کوردیه کان یه کگرتوو بمیننه وه، له ده رکه وتن وه ک پرۆکسی- بیانی دوور بکه ونه وه، و گرنگیدان به سه ربه خوۆی نه ک سه ربه خوۆی ده سته جی، قه یرانیکی گه وره ی ناوچه یی ده توانیت پیگه ی سیاسی کورد باشتر بکات.

شهر و گۆرانی سیاسی کورد: وانەى میژووی

په یوهندی نیوان شهر و گۆرانی سیاسی کورد پارادۆکسی- بووه. دهستکهوته سیاسیه کان زۆرجار له رووخان یان لاوازیوونی دهولهته ناوهندییه کان سهریان هه ئداوه، به لام هه مان ئه و ساتانه خه ساریکی کاره ساتباریشیان به ره مه پناوه.

۱۹۷۵ : کاتیکی ئه مریکا و ئیران پشتیوانیان له بزووتنه وهی کورد کشانده وه، حکومه تی عیراق شکستی به هیزه کوردیه کان هینا. وانه که: بزووتنه وه کوردیه کان له راده به دهر لاواز ده بن کاتیکی مانه وه یان به ته واوی په یوهسته به پشتیوانی دهره کییه وه.

۱۹۹۱ : شکستی عیراق بۆشایی ده سه لاتی له باکور دروست کرد. ئۆتۆنۆمی کورد له ئاویته بوونی دارمانی دهولهت و دهستیوهردانی مروی نیوده وله تی و هیزی ریکخراوه ی کورده وه سه ریه ئدا.

۲۰۱۱ : له سوریا، کاتیکی دهولهت له شه ری ناوخۆدا لاواز بوو، ریکخراوه کوردیه کان توانیان ناوچه یه کی فراوان کۆنترۆل بکه ن به بی هاوکاری سه ربازی دهره کی.

ئه م پیشینه یانه دهرده خه ن که شه ر خۆکارانه سوودی نییه، به لکو که شیکی ناسه قامگیر دروست ده کات که هه م سه رکوتی کاره ساتبار و هه م دهره فه تی سیاسی له یه ک کاتدا سه ره ه ئبدات.

هه ئوێستی سیاسی کوردانی ئیران پیش شهر

کوردەکانی ئێران بە پێچەوانەی کوردەکانی عێراقەوێ خواوەنی حکومەتیکی ئۆتۆنۆمی نین، و بە پێچەوانەی کوردەکانی سوریاوێ خاکی بەردەوامیان لە ژێر دەستدا نییە. رێکخراوە سیاسییەکانیان لە دەربەدەریدا کاردەکەن.

لەدوای شۆڕشی ۱۹۷۹هە، کورد رووبەرۆوی سەرکۆتی سەربازی و وەدەرانی سیاسی بوونەتەوێ. داواکارییەکانی ئۆتۆنۆمی رەتکرانەوێ و ناوچە کوردییەکان میلیتاریزە کران.

لە هەمان کاتدا کوردەکانی ئێران پێگەییەکی جوگرافی ستراتیژییان هەییە. ناوچە کوردنشینەکان کۆریدۆریک پێکدەهێنن کە عێراق و تورکیا و رۆژئاوای ئێران بەییە کەوێ دەبەستیتەوێ. لە سیناریۆی شەردا، ئەم ناوچەییە دەبیتە میحوەری سەربازی.

جیاوازییەکی بەرچاو لە ئایدۆلۆژیا، ئاین و ستراتیژی سیاسی لە نیوان گرووپە کوردییەکاندا هەییە. ئەم فرەچەشنییە دەتوانیت یان فرەیی سیاسی بەهێز بکات یان کردەوێ سیاسی لاواز بکات.

سیناریۆی پارچەپارچەبوونی دەوڵەت لە ناوچە پەراوێزییەکان

ئەگەر دەسەلاتی ناوهندی بە شیۆییەکی بەرچاو لاواز بێت، رێکخراوە سیاسییە کوردییەکان دەتوانن پێکھاتەیی ئیداری ناوخیوێ دابمەزرێنن. ئەمە دەتوانیت ئۆتۆنۆمی دیفاکتۆ هاویشیۆیی سەرەتای سالیانی نەوێدەکان لە عێراقدا دروست بکات. ئەم سیناریۆییە

له بارترین دهرئه نجامی سیاسی بو کوردانی ئیرانه، به لام دهوله تانی
دراوسی دژایه تی ده کهن.

سیناریوی شهری ناوچه بی

ئه گهر شه ریکی ئه مریکا و ئیران بو مملانییه کی ناوچه بی فراوانتر
بیت، ناوچه کوردییه کان ده بنه به ره کانی شه ری لاوه کی. له دۆخیکی
له و جوړه دا زله یزه کان ستراتیژی سهریازی له پیشینه داده نیت نه ک
مافی که مینه کان. ئه م سیناریوییه کورده کانی ئیران له رووی
سیاسییه وه بیه یز ده هیلیته وه.

سیناریوی گۆرینی رژیم به بی چاکسازی

ته نانه ت ئه گهر سیستمی سیاسی هه نووکه بی داروخیت،
حکومه تیکی ناوه ندی نوئ ده توانیت به رده وام بیت له دژایه تیکردنی
ئوتونومی کورد. گۆرانی رژیم به شیوه یه کی ئوتوماتیکی نابیته هوی
مافی که مینه کان.

ئه گهری ئوتونومی یان فیدرالیزم

ئه گهر دهوله تی ئیران کۆنترۆلی کارا به سه ر ناوچه په راویزییه کاند
له ده ست بدات، ریخراوه سیاسییه کوردییه کان ده توان پیکهاته ی
ئیداری ناوخیوی دابمه زریین. ته نانه ت خۆبه ریوه بردنی کاتیش
ده توانیت شه رعیه تی سیاسی درئرخایه ن دروست بکات.

ئەگەر زلھیزەکانی رۆژئاوا ھەوێ لاوازکردنی ئێران بدەن، رەنگە پشٹیوانی لە مافی کەمینهکان بکەن. بەلام ئەگەر بزوووتنەو کوردییەکان زۆر لە نزیکەو ھاوتەریب بن لەگەڵ دەستیووردانی سەربازیی دەرهکی، شەرعیەت لە دەست دەدەن.

ئامانجێکی سیاسی واقعی سەربەخۆیی دەستبەجێ نابێت بەلکو ئۆتۆنۆمی لە چوارچۆی سێستەمیکی فیدرالیدا.

سیاسەتی دەسەلاتی ھەرێمییەتی و پرسی کورد

ئایندە کوردەکانی ئێران بە بێ لەبەرچاوغرتنی رۆژی زلھیزە ناوچەییەکان ناتوانن تێبگەین. پێدەچێت تورکیا دژایەتی ھەر جۆرە ئۆتۆنۆمیەکی کورد لە ئێران بکات، چونکە دەتوانن ھاندەری داواکاری ھاوشیو لە ولاتانی دیکە دا بێت.

بوونی حکومەتی ھەرێمی کوردستان لە عێراق نیشانی دەدات کە ئۆتۆنۆمی کورد مومکینە، بەلام بە ناسکی ماووتەو. خودمۆختاری کورد دەتوانن بێتە مومکین ئەگەر زلھیزە ناوچەییەکان پشٹیوانی بکەن، بەلام ئەگەر لە دژی یەکبەگن دەتوانن بێتە مەھال.

داینامیکی سیاسی ناوخوای کورد

بزوووتنەو کوردییەکان لە میژوودا بە دەست دووبەرەکی ناوخواییەو دەنالین. مەرج نیە یەکیی سیاسی بە مانای

یە کپارچەیی ئایدیۆلۆژی بێت؛ ئەو هی پێویستە هەماهەنگی
ستراتیژییە لەسەر ئامانجە هاوبەشەکان.

هێزی سەربازی بە تەنیا ناتوانیت سەرکەوتنی سیاسی درێژخایەن
دروست بکات. پێویستە بزوووتنەووە کوردییەکان دامەزراوەیی سیاسی
بەهێز پەرەپێدەن.

ئەگەر داخووزییەکانی کورد وەک بەشیک لە گۆرینی دیموکراسیانەیی
ئێران بخرینەروو، پشتیوانی سیاسی بەرفراوانتر بەدەست دەهین.

بژاردەیی ستراتیجی بۆ بزوووتنەووە سیاسییەکانی کورد

۱. پشتبەستن بە دەسەلاتە دەرهکییەکان سنووردار بکەن :
پشتیوانی دەرهکی زۆرجار کاتییە. مانەووە پێویستی بە دامەزراوەیی
ناوخواپی بەهێز هەییە.

۲. یەکریزی لە پیشینە دابنێن : دابەشبوونی ناوخواپی لە کاتی
جەنگدا لاوازی زیاد دەکات.

۳. ئۆتۆنۆمی لە پیشینە بن نەک سەربەخواپی دەستبەجی :
سەربەخواپی دژایەتییەکی بەهێزی ناوچەیی وروژینیت.

۴. پاراستنی دانیشتوانی مەدەنی بکەنە ئەولەویەت : شەرعیەتی
سیاسی پەییووستە بە توانای پاراستنی کۆمەلگا لە کاتی قەیراندا.

۵. سەرنج لەسەر گەشەپێدانی دامەزراوەی درێژخایەن بێت :
ئۆتۆنۆمی تەنها لە حالەتێکدا دەمێنێتەووە کە دامەزراوە سیاسییە
بەهێزەکان هەبن.

گیسو نیا، بەرپۆەبەری پرۆژەى دادگاییکردنی ستراتیژی ئەنجومه‌نی
ئەتله‌سی و ئەندامی دەستەى کارگێرى ناوەندى بەلگەنامەى مافی
مروڤى ئێران.

نوسینی بە ناوی "هێرشێکی کورد چۆن شەری ئێران دەگۆرێت؟"
ئەنجومه‌نی ئەتله‌سی، ٦ ی ئازاری ٢٠٢٦.

شەری ئەمریکا و ئێران نوێنەرایەتی یەکیک لە مەترسیدارترین
ساتەکانی میژووی مۆدێرن بۆ کوردانی ئێران دەکات، لە هەمان کاتدا
دەرفەتی سیاسی بۆ وینەش دروست دەکات. دەرئەنجامە کە بەنده
بەو ستراتیژەییە کە بزووئەووە کوردییەکان دەیگرێتەبەر.

واقیعیترین دەرئەنجام هەلبژاردنیکی سادە نییە لە نیوان جینۆساید و
ئۆتۆنۆمی، بەلکە تیکەلەیه‌کی ئالۆزە لە هەردوو مەترسی و
دەرفەتەکان. پێویستە ئەکتەرە سیاسییەکانی کورد ستراتیژیک
بگرنەبەر کە لەسەر بنەمای ریاڵیزی سیاسی و یەکریزی و
گەشەپێدانی دامەزراوەی درێژخایەن بێت.

ئەگەر بزووئەووە کوردییەکان لە دوورکەوتنەووە لە پارچەبوون و
وابەستەیی سەرکەوتوو بن، قەیرانە کە دەتوانێت پێگەیی سیاسی
کوردەکانی ئێران بگۆرێت. ئەگەر شکستیان هینا، هەمان شەر

دەتوانىت بېيتە ھۆى يە كىك لە سەختىرەن قۇناغە كانى
سەركوتكردن لە مېژووى مۇدىرنىاندا.

كورتە لىدوانە كانى پسپوران

ستيفن ھۆنان) پرۆژەى بەرەنگار بوونە ھەى تىرۆرى ئەنجومەنى
ئەتلەسى: (ئامانجى گرووپە كوردىيە كانى ئىران رووخاندنى كۆمارى
ئىسلامى و دامەزراندنى سىستەمىكى دىموكراتىكە لە چوارچىۋەى
ئىراندا. كورد پىشىنەى ئازار بەخشان ھەى لە وازھىنەنى زلھىزە كان
لىيان. ترەمپ پىش ھەر ھەنگاۋىك داۋاى لە سەركردە كوردە كانى
عىراق كوردوۋە لە نىۋان ئەمىرىكا/ئىسرائىل و ئىراندا يە كىكىان
ھەلبۇزىرن.

يەرىقان سەعيد :

ياخىبوونىكى چە كدارى كورد نىعمەتىكى پروپاگەندەى ئەگەرى بۆ
كۆمارى ئىسلامىيە. دەتوانىت شەرى ناوخۆى لىكەۋىتە ھە، بەلام
گورزىكى وىرانكەرە بۆ ئىرانىيە كان كە بە ھىۋاى گۆرانكارىيە كى
سىياسى دەژىن.

نەىت سوانسۇن) پرۆژەى ستراتىژى ئىران، ئەنجومەنى
ئەتلەسى: (ھاتنە ناۋە ھەى ھاۋپەىمانى كوردى بۆ شەپكە
كرانە ھەى كى سىياسى دەداتە تاران. تاران دەتوانى جنۆكەى
جوداخۋازى بۆ كۆكردنە ھەى ناسىۋناليزمى فارسىش بە كاربەھىنەىت.

هەر پشٹیوانییه ک بو کورد پیویسته پشٹیوانی سیاسی بو ئوتونومی له ئیرانی دوای رژیمدا بگریتهوه.

فیکتۆریا جهی تایلۆر دهستپیشخه ری عیراق، ئه نجومه نی ئه تله سی: (کورده کانی عیراق و ئیران به رژه وهندی جیاوازیان هه یه. کوردی عیراق سه رنجیان له سه ر پاراستنی ئوتونومی خویانه. حکومه تی هه ریم به راشکاو ی رایگه یاندوو ه که "به شیک نییه له م شه ره". پشٹیوانی کوردی عیراق دژایه تی به رژه وهندییه کانی به غدا و ریککه وتنه کانی به غدا و تاران ده کات.

هینری بارکی، هاوړپي بالای یاریده ده ر بو توژیینه وه کانی رۆژه لاتی ناوه راست (CFR)

ئه مریکا ده ستیکردوو ه به گه یشتن به سه رکرده کانی که مینه کورده کانی ئیران بو پشٹیوانی له راپه رینیک دژی رژیم. به لام کورده کانی ئیران ئه زموونی چالاکی چه کدارییان زور که متره له گرووپه کوردییه کانی عیراق و سوریا.

کورده کانی ئیران له نیوان ۱۰ بو ۱۵ ملیۆن مه زهنده ده کرین و له چوار پارێزگا له باکووری رۆژئاوا هه لکه وتوون. له دوای شۆرشێ ۱۹۷۹، پرووبه پرووی سه رکوتی سه ربازی و وه ده رنانی سیاسی بوونه ته وه. کوشتی مه حسا ئه مینی له ۲۰۲۲ ناره زایه تییه کی به رفرآوانی لیکه وته وه.

له ۲۲ ی شوباتدا پینج گرووی کوردی ئیران هاوپه یمانیه کیان پیکهینا بۆ لابرینی رژییم. دوو له و گروویانه (KDPI) و (PJAK) دهسته ی سه ربازی خۆیان هه یه. حکومه تی هه رییمی کوردستان هاوپه یمانی نوێ ئاگادار کرده وه که له خاکه که یه وه به شداری چالاکی سه ربازی نه که ن.

ئاینده به ته واوی به نده به ده رنه نجای شه ری ئیستا. ئه گه رژییم بمینیتته وه، سه رکوتکردنی توند رووده دات. ره نگه کورد له به رنه نگار بوونه وه به رده وام بن، به لام زۆر شت به نده به ئاماده پی واشنتۆن بۆ به رده وام بوون له پالپشتی.

پیشناره کان بۆ سه رکردایه تی کورد

ئیمه له وه رچه رخانێکی میژووی گرنگداین. پیویسته له وانه کانی میژوو فیڕبین بۆ ئه وه ی له هه ئمه تی جینۆساید دوور بکه وینه وه. پیشنهاده کان:

۱. رزگار بوون له گری خۆکه مزانی و پهیره وی دروشمی خۆبه ریۆه به ری یان فیدرالی که شکستیان هیناوه. ئاماده کاری بۆ دانوستان له سه ر فیدرالیزم له گه ل رژییمی نوێ تاران.

۲. چالا کردنی هاوپه یمانیتی کوردی ئیستا به بنیاتنانی دامه زراوه ی سه ربازی، سیاسی و میدیایی.

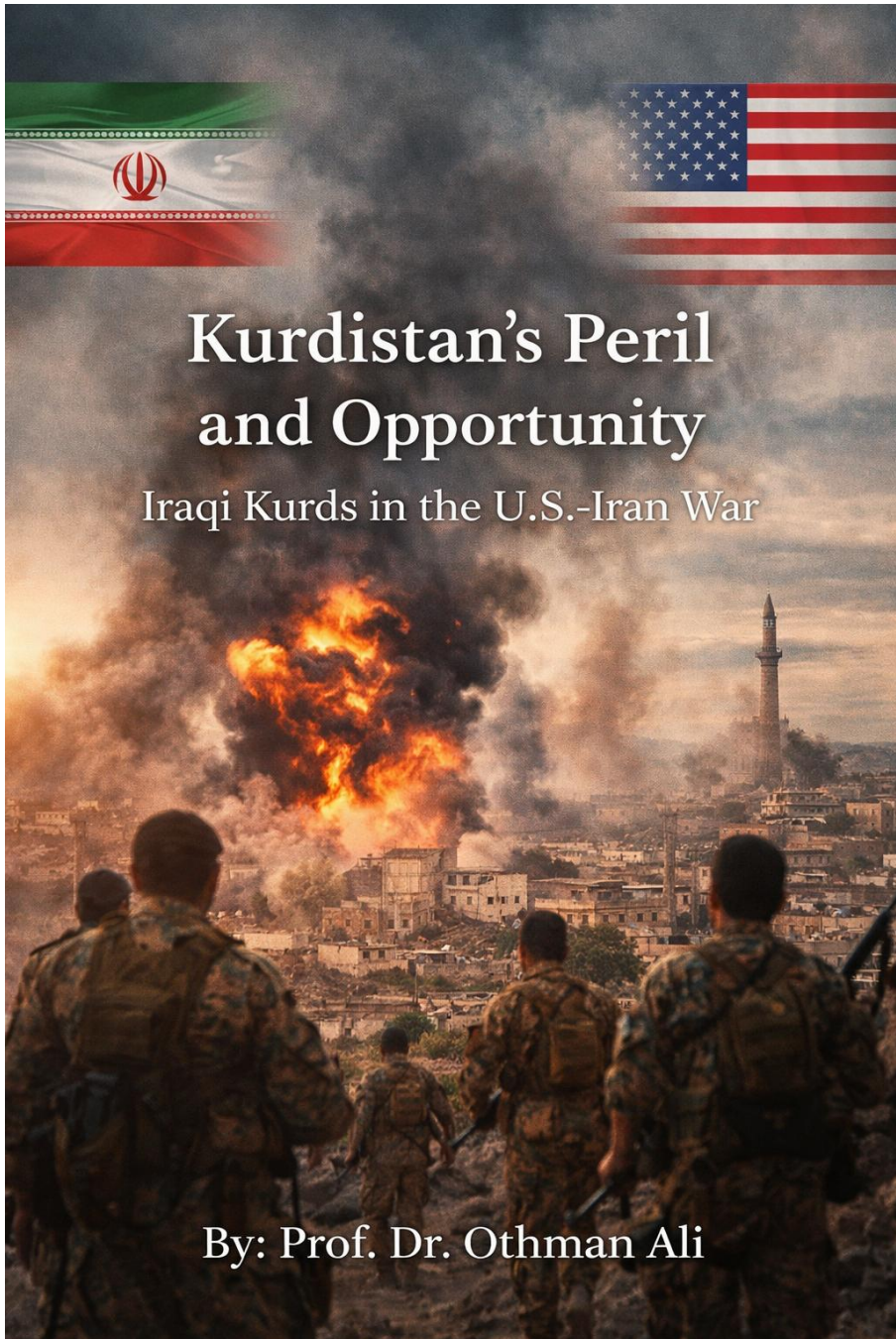
۳. له هاوپه‌یمانی پینج پارتی کوردیدا هه‌ول بدریت سه‌رکرده و که‌سایه‌تییه کانی کورد له کرماشان، ئیلام و لورستانیش بگریته‌وه.

۴. کارکردن بو که‌لک وه‌رگرتن له که‌سایه‌تییه کومه‌لایه‌تی و ئایینییه کانی پیکهاته کانی شیعه و سوننه و یارسان.

۵. هاوپه‌یمانی حیزبه کانی رۆژه‌لاتی کوردستان خوی له مملاتی خویناوی حیزبه کانی باشوور به‌دوور بگریته.

۶. که‌لک وه‌رگرتن له شاره‌زایی سه‌رکردایه‌تی ئیستای هه‌ریمی کوردستان، به‌تایبه‌تی کاک مه‌سه‌وود بارزانی. پینشیار ده‌که‌م له سه‌رووی حیزبه‌وه رۆلێکی نیشتمانی بگریته ئه‌ستو. حیزبه ئیسلامییه کانیش وه‌ک مامۆستا سه‌لاح الدین به‌هائه‌دین و شیخ عه‌لی بابیر ده‌توانن رۆلێکی گرنگ بگریته.

۷. داوای کۆنفرانسی- نه‌ته‌وه‌ی کورد بو‌یه که‌خستنی ریزه‌کان، هه‌روه‌ها دامه‌زراندنی یه‌که‌کانی پینشمه‌رگه له باشوره‌وه بو‌ پالپشتیکردنی پینشمه‌رگه‌ی رۆژه‌لات. داوا له کومه‌لگای نیوده‌وله‌تی بگریته دان به‌ حکومه‌تی سه‌ربه‌خوی کوردستاندا بنیته و کورد به‌ دروشمه‌کانی ئۆپۆزیسیونی ئێران به‌تایبه‌تی ره‌زاشا فریو نه‌درین.

Kurdistan's Peril and Opportunity

Iraqi Kurds in the U.S.-Iran War

By: Prof. Dr. Othman Ali